

SZUSZÁMI ZSUZSA

MŰVÉSZVILÁG AZ IGAZ SZÓBAN

Interjú, portré, művészetkritika 1965–1975 között

■ Egy szakfolyóirat ugyanúgy a képzőművészet fóruma lehet, mint egy kiállítás. Ez utóbbi keretében a művész a közönség elé tárja alkotásait, élő kapcsolatot teremt közönségével. A szakfolyóirat kiegészítheti a kiállításokon való megmutatkozást, oly módon, hogy szélesebb közönségnek tudja bemutatni a művészi életművet, fotók, reprodukciók, portrék, interjúk, tárlatjegyzetek, kritikák által. Mindkét bemutatkozási forma az alkotót népszerűsíti, ugyanakkor a képzőművészetet közelebb hozza az olvasóhoz, nevel. Képzőművészeti szakfolyóirat Romániában 2000-ben alakult, az *Erdélyi Művészet*, addig, a második világháborút követően, fél évszázadig hiánycikk volt. 1958–1959-ben Marosvásárhelyen Sütő András főszerkesztésében egy évig működött a *Művészet* című folyóirat, amely a hazai magyar képzőművészet, film-, színház- és zeneművészet értékeinek bemutatását tűzte ki célul, és színes reprodukciókat is közölt, ami abban az időben újdonságnak számított. A folyóirat nagyon hamar megszűnt, helyébe az *Új Élet* című kiadvány lépett, már korántsem kizárólag képzőművészeti profillal. A második világháborút követő időszak legfontosabb kulturális kiadványai, a havonta megjelenő *Korunk* és *Igaz Szó*, illetve a hetente megjelenő *Utunk* vállalta fel azt a felelősségteljes küldetést, amely a hazai magyar kultúra és képzőművészet bemutatását, népszerűsítését, megőrzését célozta. A *Korunk*, illetve az *Utunk* helyébe lépő *Helikon* még a rendszerváltás után is a képzőművészet népszerűsítésének és bemutatásának egyetlen fóruma volt, mindaddig, amíg az *Erdélyi Művészet* meg nem jelent a piacon, szűk terjesztésben. A szélesebb közönség igényeihez igazodó kiadvány megteremtése továbbra is várat magára.

Az *Igaz Szó* fontos küldetésének tekintette a képzőművészet felkarolását. A *Művészvilág* rovatban elsősorban művészportrék és interjúk jelentek meg, kiállítások kapcsán miniportrék művészekről, kritikák és tárlatelemzések, jegyzetek. A lap reprodukciókat is közölt, külön oldalakon, többnyire azoknak a képzőművészeknek alkotásait, akikről a *Művészvilág* rovatban szó esett. A reprodukciók fényes papíron jelentek meg, a korabeli nyomdatechnikát figyelembe véve elég gyenge minőségben, de mindegyik lapszám tartalmazott 6-8 oldalnyi reprodukciót, ami által az olvasók betekintést nyerhettek a művész alkotásvilágába. Illusztrációk is megjelentek a folyóiratban – egyszerű, fekete-fehér formátumban. A lap munkatársai – írók, költők – többnyire felkérésre írtak képzőművészetről, abban az időben ugyanis a művészetkritika még kialakulóban volt. Az *Igaz Szó* akkori főszerkesztő-helyettese, Gálfalvi Zsolt ma is vállalja, hogy szakemberek híján olyan irodalmi szakemberek írtak képzőművészeti jellegű cikkeket, akiknek ehhez affinitásuk volt. Izgalmas, stílusukban egyedi hangulatú írások ezek, olyan művészekről, akik szintén szorosabb, baráti kapcsolatban álltak a lappal, a lap szerkesztőivel. A kritika kialakulása után az *Igaz Szó* művészeti írásainak hangneme, tartalma is változott, szakmailag megalapozottá vált.

A *Művészvilág* rovat keretében jelent meg az *Arcképvázlatok* sorozat, amelyik művészi életutakat, korszakokat mutatott be, képzőművészek portréját örökítette meg. Ezek az írások műfajilag nem mindig határolhatók be, többnyire részletes is-

mertetések voltak, többoldalas reprodukciókkal. Mikola Andrást például úgy mutatta be Banner Zoltán, hogy a művész gondolatait felhasználva fűzte fel művészetének, útkeresésének, stílusának változásait: a nagybányai évek és elvek sajátos keveredését a reneszánsz felfogással, amelyet olaszországi útja során sajátított el, illetve Mikola visszakanyarodását, bizonyos értelemben, a nagybányai festőiskolához. „A reneszánsz öntudat és formaigényesség önarcképeiben kíséri végig legkövetkezetesebben pályáját. [...] 4-es *Önarcképéről* a délutáni, sűrű nap bölcsességével mosolyog. Így festi legújabb tájait is. A hajdani kemény formákat szétrombolja fénnel, már nem rakja fel oly pontosan az árnyék-súlyokat, csak a komponálás gondja a régi, s azok a legszebb képei, amelyeket színvázlatban felejt...”¹

Páll Lajos 1965 áprilisában szervezte meg első egyéni kiállítását Marosvásárhelyen – azután készült Hajdu Zoltán portréja a művészről, akit „elsősorban költőnek tart, még a képekben is”.² Személyes, inkább rajongói vallomás az írás egy olyan művészről, akinek képeit a szerző lenyűgözőnek tartotta: „hiszen éppen ebben rejlik az ereje: az a minden bukdácsoló keresgélést elsodró lendület, amely néhány hónap alatt létrehozta ezeket a műveket. A másik ajándék: Korond. A korondi varázs. Vagyis: hűség a néphez, a korondi emberhez.”³ Hajdu Zoltán elismerte, hogy a műelemzéshez kevésbé ért, éppen ezért írásában csak annyit vállalt, hogy felkeltse a közönség figyelmét Páll Lajos képei iránt. Egyébként értékes adat a cikkből, hogy Páll Lajos első kiállítását több mint tízezer nézték meg akkoriban Marosvásárhelyen.

Kancsura István 1965-ben végezte a főiskolát, még fiatalnak számított, de már akkor is a legjobbak közé sorolta a szakma. Világnézete, gondolkodásmódja, művészetről alkotott elképzelései mindig is egyediek voltak. Lászlóffy Aladár ennek a kissé különc, de annál izgalmasabb festőnek a műtermébe látogatott, és számba véve az ott látottakat, faggatta Kancsura Istvánt hagyományról: „Az időközben bekövetkezett gazdagodás az idő érdeme. A mi érdemünk, hogy ezt észrevesszük, és nem kullogunk kiürült karosszériák közt. Nem kell hasonlítani külsőleg semmihez és senkihez – funkciójában kell hasonlítani. A hagyomány belső kézfogás a lényeggel”⁴ Kancsura István élet- és művészetfilozófiája folyamatosan alakult az évek folyamán – olyan termékeny művész vált belőle, aki minden eszközzel kísérletezett: „a művészetben abból a szempontból sincs középút, hogy nem lehet egyazon művel minden igényt kielégíteni. Mi lépést kell hogy tartsunk a korrallal, hát velünk is lépést kellene tartani.”⁵

Ugyancsak itt jelent meg 1967-ben részletes portré Mohi Sándorról. A cikk szerzője az a Kováts Iván, akinek tárlatjegyzetei szakmailag jobbra kifogásolhatók voltak, de remek portrét írt a művészekről. Mohi Sándor életútját, a szobrászként indult festőművészetét tízoldalas írásban foglalta össze, színvilágát, képeinek témáját, a bennük rejlő humort, alakjait is elemezte. „A szobor kötelező tömörsége és ereje érett korának festményeibe vándorolt át”⁶ – írta Kováts Iván, aki vélhetően hosszasan elidőzött Mohi műtermében, és elbeszélgetett a művésszel. „Az egyes képelemek körvonala Mohi Sándor festményein, különösen az utóbbi tíz évben, szinte sohasem a kör és az ív lágy vonalához igazodik, hanem megtört egyenesek összege.”⁷ Nem utánozza a természetet, hanem „szögletessé formálja azt, ami kerek”.⁸ Kováts Iván a tematikai változatosságot is elemezte írásában, amelyben néhány illusztráció is szemlélteti Mohi Sándor alkotásait.

Egy évvel később Gazda József mutatta meg Mohi Sándornak egy másik oldalát önarcképein keresztül. Akkor, 1969-ben, már a harmincat is megközelítette Mohi Sándor önarcképeinek száma. Ezeket a „magábanzés gyötrelmesen szép vallomásait”⁹ elemzi a szerző. Gazda József kordokumentumokként értékelte Mohi önarcképeit, amelyekből körvonalazhatók voltak a művész alkotói korszakai, gyötrelmei, ugyanis az önarckép „alkotói pályájának tükörképe”.¹⁰

Hunyadi László szobrászművésszel szintén Kováts Iván készített interjút, 1967-ben. A beszélgetés értékét bizonyítja, hogy olyan adatok is kiderültek belő-

le, amelyek a művész ifjúkorára vonatkoztak, például az, hogy Hunyadi László gimnazista korában hegedűt is faragott, hogy Marosvásárhelyen, a bábszínházban két hónapig bábtervező volt, és hogy vörösréz lemezt 1962 óta használ rendszeresen szobraiban 1964-ben pedig síremléket is faragott. 1967-ben, amikor az interjú készült, Hunyadi László háromszamaras kompozíción dolgozott, amely akkor agyagban már készen volt, térbeli helyét, valamint végleges formáját azonban még kereste. A hatvanas évek közepén Hunyadi László kertjében még kevés szobor állt. Kováts Iván bizakodó volt: „lassan kialakul bennem egy sokat ígérő életmű félig még homályos körvonala. Hogy meglátom a teljességet magát, az nem egészen bizonyos, de hogy meglesz, abban feltétlenül hiszek.”¹¹ A Hunyadi-életmű azóta valóban kiteljesedett, sőt továbbra is alakulóban van.

Incze János dési festőművész négy téli képét elemezte Hajdu Győző 1967-ben, hozzátéve, hogy nem a kritika teljességével és szándékával, hanem csupán „figyelemfelkeltés” végett. Incze János olyan egyéni látásmóddal rendelkező művész volt, aki sajátos esztétikát, stílust „verekedett ki magának”,¹² mindvégig a képszerkesztés szabályait felrúgva alkotta műveit. A negyvenes években a kritika még felhördült Incze János kompozícióin, a térelhelyezés szabályainak semmibevétele miatt. A szakmát is beleszámítva, sokan, még a hatvanas években sem értettek egyet Incze téraránytalanságaival – noha, Hajdu Győző szerint, a téreltolódás ellenére, Incze János soha nem mondott ellent a valóságnak. Sajátos tónusú, a napot és a fényt is kirekesztő alkotásai megragadóak – a művész szerint a tárgyak „napfény nélkül élnek csak igazán, napnyugtakor érzékelhetők eredeti mivoltukban”.¹³ Az írás hangvétele révén közel hozta az olvasóhoz Incze Jánost, aki, mint megtudtuk, rendszerint akkor kezdett el dolgozni, amikor a nap már leáldozóban volt. Két évvel később, Jánosházy György a „mesés valóság művésze”¹⁴ nevezte Incze Jánost, és az igazságtalanul ráhúzott modorosságból kiindulva bizonyította be kritikájában, hogy igenis, az a furcsa „modor” a művész sajátja. Akár idősebb Pieter Breugelhez is hasonlítható – vonta le a következtetést Jánosházy, „hisz ugyanolyan szenvedéllyel festi ő is a havas tájat, ugyanolyan kifogyhatatlan meleg érdeklődéssel merül el a kisemberek világának szemléletében és ábrázolásában”.¹⁵ Csupán az emberalakok különböznek, amelyek arra szolgálnak, hogy „az eleven élet gesztusaival ellenpontozzák az uralkodó építészeti elemek nyugodt síkjait”¹⁶ – írta Jánosházy György, aki egyértelműen védelmébe vette Incze János alkotási módját, azzal érvelt, hogy a művész nem a „látvány igazságát kutatja, hanem a mögötte megbúvó művészi igazságot”.¹⁷

Pár év múlva Jánosházy György újabb kimerítő írással jelentkezett Incze János munkáiról. A kritika néhány gondolata ismétlődött, de ki is egészült ennek a rendkívül gazdag festészetnek újabb elemeivel. „Incze figurái többnyire komikusak. De a művész nem lefitymáló, fölényes gúnnyal: megértő, rokonszenvező mosollyal nézi ezeket a serényen tevő-vevő vagy éppen dologtalanul bámészkodó, traccsoló, szekerező, fürdőző, ráérősen ballagó vagy sietősen jövő-menő kisvárosi embereket.”¹⁸ Jánosházy György megállapítása szerint „öntörvényű költői világ ez”, olyan művészet, amely már a mese síkján mozog, és nem a valóságban.

Gy. Szabó Béla pasztelljeiről, mint az életmű kiemelkedő részéről két egymást követő lapszámban is Kováts Iván írt részletesen. Gy. Szabó Béla életműve 1970-ben „ezer fametszet, több mint tizenkétezer rajz, körülbelül kétszáz olajkép, száz akvarell” volt.¹⁹ Az életművet nem lehet különválasztani, a pasztellekről nem lehet a fametszetek megkerülésével írni. Ezeknek a „színes pillanatsfelvételeknek”²⁰ az átfogó történetét, alakulását írta meg Kováts Iván, néhány alkotás kapcsán pedig a művész gondolataival tette teljessé a Gy. Szabó Béláról vázolt képet. „A pasztell az egyetlen technika, mely a festészet értékszintjén képes foltba, vonalba, színbe fogni várost, embert és természetet – állvány és paletta használat nélkül, hidegben vagy tűző napon. Gy. Szabó Béla ezeket a gyorsjegyzeteket művészi ér-

zékenységgel és igényes gonddal készítette. [...] Gyűjteménye kincstár: szín- és erőtartalék.”²¹

Szőcs István irodalom- és színházkritikus Benczédi Sándort kereste fel műtermében az idő tájt, amikor a szobrász kőben kezdett el dolgozni. Ezzel kapcsolatban fejtette ki, hogy „kőre és porcelánra van szükség!”²² Az írás végére pedig kiderült az is, hogy a szerző a kőszobrok faragását sokkal előbbre valónak tartotta, mint Benczédi karikatúraszobrait, terrakottáit, amelyeket „ismétlésnek” gondolt. Szőcs István érzelmileg túlfűtött terrakottaellenes kritikája szakmailag nem megalapozott. Azóta már tudjuk, hogy a kritikus által követelt porcelánra soha nem került sor Benczédi Sándor művészetében.

1969 végére Márkos András szobrászművész útkeresésének végéhez érkezett – erről jelent meg Jánosházy György írása. A kritikus későn érő művésznek nevezte Márkos Andrást, aki két évtizedig kereste önmagát, ezek az évek pedig a „végletes ellentétek” éve is voltak, amíg megállapodott „az általános emberi igazságoknál”.²³ A kritika középpontjában a *Budai Ilona*-sorozat négy darabja állt, ebből kiindulva boncolgatta a szerző a szobrász addigi útját. Alakjai „csak roppant belső sűrítettségükben emberfölköttiek, egyébként nagyon is földhöz tapadtak: rettentő erő nyugtázza őket a földhöz”.²⁴ Márkos András humorával pedig, amely minden alkotásában megcsillan, és teremtményei fölé kerekedett, egyben „tisztán látó bírāja is” művészetének.²⁵

A *Művészvilág* rovatban jelent meg Wagner István portréja Jetza Péter szobrászművészről, akit 1963-ban, az egyetem elvégzése után, Temesvárra neveztek ki. Szerencsére, mert tevékeny részvételével alakulhatott meg az az alkotóközösség Temesváron, amelynek köszönhetően a város kiemelkedő művészeti központtá vált. A vallomászerű portré is alátámasztotta, hogy „a Bánságban nem voltak művészi hagyományok. Indulni kellett, de merre?”²⁶ Az útkereséshez remek közösség toborzódott, amelynek tagjai elsősorban az avantgárd, a modern művészet jegyében taposták az utat. Az írás arra is rávilágított, hogy a szocreál nyomai Jetza Péter szobrain is felfedezhetők, legalábbis diplomamunkáján bizonyosan, amely egy kollektivistá párt ábrázolt, és amelyet a művész „mai nap sem szégyell”.²⁷

Jánosházy György a távolságtartó és szakmailag is megalapozott kritika képviselője volt. Észrevételeit érzelemmentesen fogalmazta meg Tóth László *Motorosok* és *Háború* című grafikája, illetve Szervátiusz Tibor *Könnyek oszlopa*, valamint *Prelúdium és fúga* című szobrával kapcsolatban is. Mindegyik alkotás a gondolat erejével hat – vélte a szerző, mindkét művész a lényegre ragadta meg, a jellegzetest, akárcsak valamikor az őseber, aki még nem modell után rajzolt portrészzerű hűséggel.²⁸ Tóth László, a konstruktívizmus irányába mozdult el, „a titkos, klasszicizáló szándék feloldásával”.²⁹ Szervátiusz Tibor pedig akár a dekorativitásba: „merő gondolat ez a tiszta térformává szilárdult muzsika és merő dekorativitás” – írta Jánosházy György.³⁰

1972-ben a teljes novemberi számot a képzőművészetnek szentelte az *Igaz Szó*. A folyóirat példátlan számú reprodukciót is tartalmazott, és első ízben kíséreltek meg színes képanyagot nyomtatni, több-kevesebb sikerrel. A lapszám a művészet fejlődésének meghatározására tett kísérlettel indított, Dumitru Ghișe cikkével, részlettel a *Contrapunct* című kötetből, amely abban az évben jelent meg a Minerva kiadónál. A szerző a haladás meghatározását a művészetben céltalannak tartotta, sziszifuszi próbálkozásnak, az értékkála meghatározását is bonyolult műveletnek vélte. Utóbb visszakozott, hogy mégis próbálkozni lehet a haladás kérdésének körvonalazásával. Dumitru Ghișenek zavaros eszmefuttatása ez, utólag elgondolkodhatunk azon, vajon miért nem magyar szerző gondolataival indított az *Igaz Szó*? Ezt követte egy interjú a Képzőművészeti Szövetség akkori elnökével, Brăduț Covaliuval, akinek Halász Anna többször is nekiszegezte a romániai magyar képzőművészetrel kapcsolatos kérdéseit, nem sok eredménnyel. Ezt

a vélhetően udvarias indítást a továbbiakban már rendkívül tartalmas folytatás követte. Jánosházy György a képzőművészeti „anyanyelv” boncolgatásának kérdésével folytatta: „Az esztétika és a művészettörténet még nem birkózott meg a képzőművészeti »anyanyelv« meghatározásával, sajátosságainak tisztázásával, összetevőinek elemzésével. Tapasztalatból a képzőművészet történetének folytonos tanúságából tudjuk azonban, hogy ilyen »anyanyelv« létezik – ha nehezebb is kihüvelyezni és pontosan körvonalazni, mint az irodalomban vagy akár a zenében.”³¹ Ezért lehet romániai magyar képzőművészetről beszélni, hangsúlyozta a szerző, mert a nemzeti sajátosságok nyilvánvalóak. „Nagy Imre csiki táj- és emberábrázolásaiban, Szervátiusz Jenő vagy Márkos András balladás szoborműveiben, Benczédi Sándor tipikus székely humorral fűszerezett kispasztikájában, Páll Lajos korondi képeiben, Hunyadi László archaizáló fémdomborításaiban, máskor átételelesen, mint Nagy Albert jelképes kompozícióinak szemlében, vagy a művészi látásmód és technika oly fontos részleteibe rejtőzve, mint Fülöp Antal Andor virágcsendéleteinek különleges dekoratív rajza, Mohi Sándor festményeinek színvilága.”³²

Vetró Artúr a művészet korszerűségéről elmélkedett, úgy vélte, a kor társadalmának szellemi és anyagi állapota szintén a művészetből olvasható ki. „Korunkra az jellemző, hogy minden lehetséges emberi megnyilvánulás a legszélsőségesekben jelentkezik benne. A legnemesebb építőszándék a legembertelenebb rombolás dühével, a ráció abszolutizálásának szándéka az irracionális homály és ösztönöség vágyával, az abszolút igenlés az abszolút tagadással.”³³ Vetro az európai művészetből hozott példákkal is élt, majd meglehetősen radikális következtetést vont le: „Korunk átmeneti kor. Hogy van-e stílusa? Később döntik el. Egyelőre úgy látszik, hogy a stílusalanság a legjellemzőbb rá.”³⁴

Szócs István *Műbírálat és képtolmácsolás* című írása tulajdonképpen újabb hadüzenet volt az avantgárd művészetek felé, sőt már az impresszionizmust is hátrákőnek számította a művész és a közönség egymástól egyre távolodó kapcsolatában. Szócs István a művészeket vonta felelősségre, amiért a közönség nem érti alkotásaikat, és egyetértett azzal a kritikával, amely kénytelen a mű leírásával, tolmácsolásával foglalkozni, másképp a közönség nem értené meg az alkotásokat. „Az absztrakt, nonfiguratív és újgyermekded irányzatoknál azonban egyre inkább az a helyzet alakult ki, hogy csak az lehetett műkritikus, aki konzseniális intuícióval, lángeszű belátással tud hozzászólni és valami szinte megmagyarázhatatlan eredetű ösztönrel tud különbséget tenni igazi mű és halandzsa között.”³⁵

Az *Igaz Szó* képzőművészeti jellegű írásait a 1965–1975 közötti időszakban a jó értelemben vett belterjesség, családias hangvétel jellemzi. A hetvenes évekre már kialakult az a szakembergárda, még ha kevesen is voltak, amelynek tagjai már kritikus hangnemben, szakmailag megalapozottan írtak képzőművészetről. Az *Igaz Szónak* egyik, vállalt, sajátossága volt ez a „belterjesség”, amelynek köszönhetően irodalmi személyiségek ízes, hangulatos írásait olvashattuk a folyóiratban.

■ JEGYZETEK

1. Banner Zoltán: *Arcképvázlatok: Mikola András*. *Igaz Szó* 1965. 4. 613–618.
2. Hajdu Zoltán: *Vázlat Páll Lajosról*. *Igaz Szó* 1965. 6. 937–942.
3. Uo.
4. Lászlóffy Aladár: *Fiatal festő*. *Igaz Szó* 1967. 2. 281–283.
5. Uo.
6. Kováts Iván: *Mohi Sándor*. *Igaz Szó* 1967. 5. 755–760.
7. Uo.
8. Uo.
9. Gazda József: *A magábanzés vallomásai*. *Igaz Szó* 1969. 3. 272–275.
10. Uo.
11. Kováts Iván: *Hunyadi László műtermében*. *Igaz Szó* 1967. 8. 294–297.
12. Hajdu Győző: *Incze János képei alá*. *Igaz Szó* 1967. 6. 930–932.
13. Uo.
14. Jánosházy György: *A mesés valóság művésze*. *Igaz Szó* 1969. 5. 753–755.

15. Uo.
16. Uo.
17. Uo.
18. János házy György: *Emberek és utcák festője*. Igaz Szó 1975. 8. 156–160.
19. Kováts Iván: *A fametsző másik arca*. Gy. Szabó Béla pasztelljei. Igaz Szó 1970. 6. 916–920.
20. Uo.
21. Kováts Iván: *A fametsző...* Uo.
22. Szócs István: *A kritikus széljegyzetei*. Benczédi kőből. Igaz Szó 1969. 11. 879–880.
23. János házy György: *Márkos András szobrai*. Igaz Szó, 1969. 12. 1032–1034.
24. Uo.
25. Uo.
26. Wagner István: *Indulástól beérkezésig*. Igaz Szó 1971. 8. 275–278.
27. Uo.
28. János házy György: *A gondolat ereje*. Igaz Szó 1968. 3. 450–451.
29. Uo.
30. Uo.
31. János házy György: *Azonosság és sokféleség*. Igaz Szó 1972. 11. 645–647.
32. Uo.
33. Vetro Artúr: *Tűnődés a kor stílusáról*. Igaz Szó 1972. 11. 648–650.
34. Uo.
35. Szócs István: *Műbírálólat és képtolmácsolás*. Igaz Szó 1972. 11. 688–692.

ERDÉLYI LAJOS KÖZELKÉPEI

■ Erdélyi Lajos kilencvenedik életévébe lépett. A Romániai Magyar Irodalmi Lexikon tömör szócikke újságírói és fotóművész tevékenységére helyezi a hangsúlyt. Az Új Út, a Dolgozó Nő, az Új Élet, A Hét, a Korunk, a Művelődés egykori munkatársa, fotóriportok, fotóelméleti és fotóesztétikai cikkek, valamint számos könyv szerzője, illetve társszerzője.

Munkáira alighanem az „értékmentő” jelző a legjellemzőbb. Elég, ha csak az 1970-es években napvilágot látott köteteire gondolunk: Orbán Balázs székelyföldi, Teleki Samu gróf afrikai expedíciójáról származó képi hagyaték felszínre hozatalára. De az enyészet útjára induló régi zsidó temetők művészetének mementójaként ismert képeskönyvére is ugyanúgy érvényes a megállapítás. Erdélyi Lajos az elmúlt század viharos eseményeinek nemcsak meg-, de túlélője is, hiszen 1944 nyarán 15 évesen került a marosvásárhelyi gettó falai közül Auschwitz-Birkenau szögesdrótjai mögé. Ifjúkorának e rendkívüli, az alsó-sziléziai Dörnhau munkatáborában véget érő fejezetét Túlélés – egy fotográfus visszaemlékezései címmel írta meg, így jelen írás az ezt követő időszakra, a bevezető sorban idézett szócikkből ismert pálya kezdetének és alakulásának sorsát hivatott tárgyalni, annak folyamából szemezget a teljesség igénye nélkül. Jómagam eredetileg a Teleki Samu Afrikában című könyve kapcsán kerestem fel Erdélyi Lajost budapesti otthonában, ahol a Teleki-expedícióval kapcsolatos úttörő munkájának történetéről faggattam volna, de beszélgetésünk rövid idő alatt más ívet vett. „Maguk a beszélgetések nem életutak összegzései, nem műhelyvallomások, életművek irodalomtörténeti számbavételei” – áll a Marosi Ildikóval közösen jegyzett Közelképek című kötetének füljegyzetében. Talán hasonló gondolatokkal kísérve tesszük közzé az Erdélyi Lajossal készült beszélgetések jegyzeteit, amely egy páratlan életút és egy nagyszerű személy világába nyújtanak betekintést.

– Erdélyi Lajost elsősorban fotóművészként ismerjük, holott magát újságírónak tartja.

– A véletlen, pártunk és kormányunk szeszélye az 1950-es évek útóján egy olyan folyóirathoz helyezett, ahol írni nekem, aki újságíró voltam, nem volt szabad. Le voltam tiltva. De engedték, hogy fényképezek. Korábban ugyanis én a Dolgozó Nő újságírója voltam, ahol ritkán, de fotóztam. Életrajzom alakulása, mint